

Міністерство освіти і науки України
Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ФІЛОЛОГІЯ ОЧИМА МОЛОДІ

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
ІV УЧНІВСЬКОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
(21 березня 2024 року)**

Марія Макарова
 Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №29
 Полтавської міської ради,
 м. Полтава
 Науковий керівник – Роменська Наталія Володимирівна

**ГЕНОЦИД КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ
 ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ДОЛІ ОПОВІДАЧА
 В АВТОБІОГРАФІЧНІЙ ПОВІСТІ ШАМІЛЯ АЛЯДІНА
 «Я – ВАШ ЦАР І БОГ»**

Українці живуть поряд з кримськими татарами майже 800 років, а література цього корінного народу так і залишається маловідомою та фрагментарно дослідженою. Цей факт у першу чергу пов'язаний з тим, що радянська влада мала намір стерти кримців з лиця землі як буквально, так і фігурально. Кримськотатарська активістка та історикиня Г. Бекірова пише: *«спланована керівництвом СРСР й реалізована підрозділами НКВС і військовими частинами примусова депортація, що розпочалася вночі з 17 на 18 травня, а закінчилася 20 травня, спричинила не лише загибель людей, а й незворотну втрату історико-культурної спадщини народу»* [3, с. 97].

Дані про геноцид були засекречені впродовж багатьох років. Будь-які спроби розповсюдити правдиву інформацію каралися фізичною ліквідацією. У той же час активно поширювався наратив про «зраду» та «колабораціонізм» кримських татар, які нібито масово співпрацювали з нацистами під час Другої світової війни. Натомість О. Бажан підкреслює: *«замовчувалися факти опору кримськотатарського народу нацистському окупаційному режиму в 1941-1944 рр. у Криму. Залишалися невідомими приклади мужності й звитяги представників кримськотатарського народу»* [2, с. 413].

Однак голос людей, яких незаслужено покарали, неможливо заглушити. Тема депортації знайшла відображення у численних літературних творах, які спочатку поширювалися у рукописній формі, а після розпаду радянського союзу почали активно видаватися.

Грунтовне дослідження кримськотатарської літератури та відображення у ній теми депортації розпочалося на початку 2010-х рр. Серед учених, які працюють над цим питанням варто зазначити вказаних вище О. Бажана [2] і Г. Бекірову [3], а також Т. Сеїтяг'яєву [4] та ін.

Саме завдяки праці цих науковців українському читачеві наразі доступний літературний доробок Шаміля Алядіна, який є одним із найяскравіший літераторів-кримців. Будучи письменником-реалістом,

Шаміль Алядін створив літопис пригніченого народу, зображуючи звичаї та традиції, використовуючи рідну мову, об'єктивно описуючи історичні події. Перу Шаміля Алядіна належать наступні твори: «Запрошення на бенкет диявола», «Мердивен», «Я – ваш цар і бог», «Жертви Кремля».

Автобіографічна повість «Я – ваш цар і бог» була написана за рік до смерті автора, тож ми робимо припущення, що письменник намагався підсумувати та відрефлексувати власний трагічний досвід.

Т. Сеітяг'яєва зазначає: *«Письменникові, який уцілів із-поміж сотень загинув, випала місія не просто донести світлу пам'ять про тих, кого змушували забувати, але і зберегти для нащадків їхнє слово, зберегти традицію»* [4, с. 106]. Тому розкриваючи власну долю через образ оповідача, Шаміль Алядін водночас описує увесь свій народ.

Опрацювавши текстовий матеріал, робимо висновок, що головний герой є виразником думок автора на двох площинах: документальній та ідейній (світоглядній). **Документальність образу** оповідача виявляється через збереження імен, як самого письменника, так і його родини; у чіткому окресленні часових та просторових рамок; завдяки передачі головному героєві біографічних даних Шаміля Алядіна. Вдаючись до максимально реалістичної передачі подій, автор виступає своєрідним літописцем кримськотатарського народу, якому необхідно розповісти світові правду про вчинений над ним геноцид.

На ідейній площині спостерігається криза світогляду оповідача, який проходить шлях від відданості радянським ідеалам до невтомного борця за справедливість для свого народу. Крок за кроком прослідковуємо зміни у переконаннях головного героя, сприймаємо його долю як долю усіх кримських татар. Шаміль Алядін зобразив оповідача так, що кожен кримець міг впізнати у ньому себе.

У повісті «Я – ваш цар і бог» чітко виокремлюються основоположні риси характеру кримських татар:

- **єдність:** *«Підсувайтеся! Ходіть сюди, – махнув він рукою недавнім в'язням. – Всі, всі! Ми тепер на обклавку одного судна: як впливемо – то всі разом, а втопимося – теж усі разом, – казав він, нарізаючи кортиком хліб на дрібні шматочки»* [1, с. 245];

- **сміливість:** *«Ми ж знали, за що воюємо. Випадало з шаблями йти проти танків!»* [1, с. 240];

- **працьовитість:** *«татари здавна намагались причепурити свою землю і якою тяжкою працею це оберталось. Як вони тягали на собі мішки із землею на кам'янисті тераси гірських схилів, рік за роком збільшуючи там плодоносні ділянки, плекали виноградники, висаджували тютюн...»* [1, с. 240];

- **почуття власної гідності:** «Я почувався так, ніби на мене вилили відро брудної води. Літери розпливалися перед очима. Я перечитував наказ і довго усвідомлював його зміст» [1, с. 283];

- **віра у справедливість:** «Наш народ вірив у торжество добра» [1, с. 299], а також «Я впевнений, доки вона [Діляра] виросте, в нашому житті відбудеться багато змін» [1, с. 300];

- **любов до Криму:** «Хоч які шторми у морі не вирують, а береги нашого Криму стоять, як і раніше...» [1, с. 260]. Або ж «Усе ж в Криму повітря було інакшим, доносило запах моря, а ще – трав, що росли лише в наших горах. Бувало, не встигне сніг зійти, а в небі вже бадьоро цвіркотять жайворонки» [1, с. 284].

У цитатах з тексту повісті помічаємо ряд засобів художньої виразності, серед яких епітети, метафори, внутрішні монологи, риторичні питання, символи.

Отже, саме кримськотатарський народ є наскрізним персонажем твору. Його письменник виписує з особливою ретельністю, наголошуючи на рисах, що допомогли вижити у вигнанні.

Як бачимо, повість «Я – ваш цар і бог» Шаміля Алядіна є літописом не лише авторського життя, а й художньо-документальним зображенням історії усього кримськотатарського народу, для якого першочерговою метою є донесення правди про депортацію та можливість вільно жити на Батьківщині – в Криму.

Список використаних джерел

1. Алядін Ш. Я – ваш цар і бог. *Мердивен*. Київ, 2019. С. 227-311.
2. Бажан О. Г. Яким чином відбувалася депортація народів Криму у часи Другої світової війни? *Історія Криму в запитаннях і відповідях*. Київ, 2014. С. 339–343.
3. Бекірова Г. Т. Пів століття опору. Кримські татари від вигнання до повернення (1941–1991). *Нарис політичної історії*. Київ, 2017. 488 с.
4. Сеітяг'яєва Т. Р. Шаміль Алядін – реаліст трагічної епохи. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Одеса, 2020. Т. 31 (70), № 2. С. 106-110.